

سند و اسناد ملی در گفت‌وگو با:

دکتر منصوره اتحادیه،
دکتر کیانوش کیانی هفت‌لنگ و
آقای مسعود کوهستانی نژاد

کتاب ماه: از خانم دکتر اتحادیه خواهش می‌کنیم تعریف خود را از سند و نقش آن در تاریخ‌نگاری نوین بیان فرمایند.
دکتر اتحادیه: وقتی از نظر تاریخ از سند سخن می‌گوییم، سند می‌تواند همه چیز باشد. سند می‌تواند یک قبالة ازدواج، یک لیست خرید، یک عکس، یک رساله و یا هر چیز به جامانده دیگر باشد. ولی این مورخ است که سند را تبدیل به سند می‌کند. مثلاً در سند بودن یک قرارداد تاریخی میان دولت ایران و روسیه تزاری شکی نیست؛ ولی ممکن است کار مورخ ایجاد کند که سراغ قبالة‌های ازدواج و یا اسنادی از این دست برود که درباباً مثلاً مهریه یک دختر بوجار در دوره ناصرالدین شاه چقدر بوده است. طبیعی است که این قبالة برای استفاده تاریخی و به عنوان سند تاریخی نوشته نشده است، فقط یک قبالة معمولی برای یک دختر بوده است؛ ولی مورخ می‌تواند از این قبالة استفاده کند و برای او حکم یک سند را داشته باشد. بنابراین مورخ است که سند را تبدیل به سند تاریخی می‌کند. البته تاریخ‌نگاری نوین نیز دید مورخین را بسیار تغییر داده است و بسیاری چیزهایی که قبلاً سند محسوب نمی‌شد، امروزه از اسناد تاریخی است. و این اسناد امکانات بسیاری در اختیار مورخ قرار می‌دهد. مثلاً اگر چند نامه از یک زن بیابید، که برای پدر، مادر و یا هر یک از اعضای خانواده خود نوشته است، درست است که در زمان خود، اهمیت نداشته است، ولی امروزه یک سند تاریخی است برای دریافت و درک وضعیت زنان در دوره نوشتن این نامه‌ها. به ویژه که نامه‌های زنان نیز بسیار کم است و نگهداری هم نشده است. به هر حال آنچه از آن به عنوان سند نام می‌بریم، منظور اسناد مکتوب است؛ و گرنه یک ساختمان هم می‌تواند یک سند باشد. سند شدن یک سند بستگی به مورخ و کار او دارد.
از آنجا که تاریخ‌نگاری سیاسی قدیمی‌ترین نوع تاریخ‌نگاری است، همیشه اسناد سیاسی نگهداری شده‌اند. مثلاً به نامه یک پدر به

مسعود کوهستانی نژاد

دکتر کیانوش کیانی هفت‌لنگ

دکتر منصوره اتحادیه

اشاره:

روز هفدهم اردیبهشت ماه سال جاری، در بیستمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، سرای اهل قلم و به مناسبت روز ملی اسناد، از سوی کتاب ماه تاریخ و جغرافیا نشست‌های در مورد اسناد و کتاب‌های اسنادی منتشرشده در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ برگزار شد که مشروح آن در این شماره، که به اسناد و نسخ خطی اختصاص دارد، به نظر خوانندگان می‌رسد. در این نشست، ابتدا دکتر کیانی، رئیس پژوهشکده ابوریحان بیرونی و مشاور امور بین‌الملل در دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی، توضیحاتی در مورد روز ملی اسناد و تاریخچه برگزاری چنین روزی در جهان و ایران پرداخت. وی روز اسناد ملی را سمبل و نمادی دانست که هدف آن برجسته‌سازی اهمیت اسناد برای دستگاه‌های دولتی، آرشویست‌ها و پژوهشگران و نیز ترغیب و تشویق مردم به حفاظت از اسناد ملی و تاریخی است. دکتر کیانی تبادل نظر و انتقال دانش فنی به دست‌اندرکاران امر سند را یک امر ضروری دانست.

نداشت. وقتی صندوق‌ها را باز کردیم، بیشتر از یک سوم آنها، به علت شرایط بد نگهداری، از میان رفت. متأسفانه خیلی از خانواده‌ها از این اسناد دارند ولی برای آنها ارزش قابل نیستند. مثلاً چون فرمانی دارای تذهیب نبوده است، به آن اهمیت نمی‌دادند. و مثلاً برات فلان تاجر برایشان اهمیت نداشت. در حالی که امروزه از لحاظ تاریخ اجتماعی این برات بسیار ارزشمند است و می‌تواند مطالب ارزشمندی از نظر قیمت‌ها، نوع کالاهایی که رد و بدل می‌شده است و ارتباط تجاری بین شهرها و غیر این‌ها برای ما آشکار سازد.

مسئله دیگری که در اسناد خانوادگی مطرح است ملاحظاتی است که در مورد افراد یک خانواده وجود دارد. مثل دعوای بین دو فرد از افراد خانواده، شغل یکی از افراد خانواده، رنجش افراد خانواده از انتشار سند یا حتی مطرح شدن اسم و مسائل زنان خانواده. و یا حتی دعوای خانوادگی بر سر مسائل ارث و میراث که ممکن است با انتشار اسناد بر ملا شود. یک مشکل اصلی تاریخ‌نگاری ایرانی سیاسی بودن آن است و تاریخ ما به سیاست ما ارتباط پیدا می‌کند. این امر در اسناد خانوادگی و انتشار آنها نیز تأثیر می‌گذارد. مثلاً اگر یکی از افراد خانواده در کابینه یا شغلی بوده است، که امروز آن کابینه منقرض است؛ ترجیح می‌دهد کسی مطلع نشود و سند یا نامه را بر ملا نمی‌کند.

با همه این مشکلات من گمان می‌کنم اگر به مردم از طریق رسانه‌ها، آگاهی داده شود که این اسناد مهم و ارزشمند است برای تاریخ، و نگهداری و حفظ آنها چقدر اهمیت دارد و بیانگر هویت و تاریخ ماست، در حفظ آنها تلاش خواهند کرد و سهل‌انگاری نمی‌کنند.

کتاب ماه: جناب آقای دکتر کیانی، به عنوان کسی که سال‌ها در مراکز اسنادی مدیریت اسناد و مراکز اسنادی را به عهده داشته‌اید و از آخرین تکنولوژی‌های روز در مورد نحوه نگهداری اسناد اطلاع دارید، بفرمایید اسناد الکترونیک چیست و در حوزه اسناد الکترونیک در کشور

پسر چندان اهمیتی داده نشده است، هرچند ممکن است بتوان بسیاری مطالب اجتماعی و اقتصادی در آن یافت؛ ولی خود آن پدر یا پسر به آن اهمیت نمی‌دهد و بنابراین آن را حفظ هم نکرده‌اند. در حالی که قراردادهای سیاسی را دولت یا خانواده نگهداری می‌کرده‌اند. مثلاً من در طی کار به بسیاری از اسناد سیاسی برخوردم که اشخاصی مثل نصرت‌الدوله، سالار لشکر، پسر فرمانفرما، خود فرمانفرما، نظام‌السلطنه و خانواده‌های دیگر نگه داشته‌اند که اغلب اسناد سیاسی است. زیرا این اشخاص خود سیاسی بوده‌اند.

امروزه که تاریخ‌نگاری نوین دید مورخین را تغییر داده و حوزه نگرش را بسیار وسعت بخشیده است، اسنادی سند محسوب می‌شوند که روزگاری ارزش و اهمیت نداشته‌اند و به همین علت به خوبی نگهداری نشده‌اند. بسیار استثنایی و نادر است که بتوان مجموعه اسنادی در مورد یک زن یا معامله یک خانه بتوان پیدا کرد. یک قبالة خانه می‌تواند از دید تاریخ اجتماعی بسیار ارزشمند باشد. این که قیمت خانه چقدر بوده است؟ چقدر نقد پرداخت شده است و چقدر اقساط و یا با شرایط دیگر.

کتاب ماه: شرایط حفظ و نگهداری این اسناد خانوادگی و خصوصی چگونه است و چگونه می‌تواند بهبود یابد؟

دکتر اتحادیه: اسنادی که در مجموعه‌های دولتی نگهداری می‌شوند از کیفیت نسبتاً خوبی برخوردارند، چون خیلی زود به اهمیت آنها و نگهدارشان پی برده‌اند. البته مشکل بزرگی که ما همیشه داریم این است که این اسناد به راحتی در دسترس پژوهشگران قرار نمی‌گیرد. ولی متأسفانه اسناد خانوادگی و خصوصی به خوبی نگهداری نمی‌شوند. من این تجربه را داشتم که پس از فوت یکی از اقوام در زیرزمین خانه او صندوق‌هایی پر از اسناد خانوادگی پیدا شد (۴ صندوق و چندین گونی). ایشان حتی از وجود این اسناد اطلاع

ما چه اقداماتی صورت گرفته است؟

دکتر کیانی: اسناد الکترونیک موضوع نسبتاً جدیدی است و طبعاً در زمینه مدیریت اسناد الکترونیک نیز تجربه زیادی وجود ندارد. اسناد الکترونیک اسنادی هستند که توسط تجهیزات الکترونیکی ایجاد و رد و بدل شده و نگهداری می‌شوند (استاندارد استرالیایی ۴۳۹۰ (AS)). اسناد الکترونیک اسنادی هستند که اطلاعات ذخیره شده در آنها دارای ساختاری است که توسط رایانه تغییر، انتقال و مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد (IKMT). سندی که در یک واسطه الکترونیکی ذخیره شده و می‌تواند به صورت آماده به آن دسترسی پیدا کرد یا آن را اعتبار داد. براساس تعاریف موجود، مدیریت اسناد الکترونیک اعمال اصول مدیریت اسناد بر اسناد الکترونیکی است که در دیسکت یا نوار یا هر شکل دیگری از رسانه‌ها قرار دارند. مدیریت اسناد الکترونیک ویژگی‌ها و اصولی دارد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تعیین این که چه اسنادی بایستی به وجود آیند؛

- تصمیم‌گیری در مورد این که چه شکل و ساختاری از اسناد بایستی به وجود آید و ذخیره شود و چه نوع فناوری‌های باید مورد استفاده قرار گیرد؛

- تصمیم‌گیری در مورد چگونگی سازمان‌دهی اسناد که بر اساس آن ضرورت‌های استفاده تعیین شود؛

- ارزیابی خطرات موجود در زمینه مدیریت اسناد الکترونیک؛

- حفظ و نگهداری این قبیل اسناد و شرایط دسترسی به آنها؛

- هماهنگ بودن با مقررات و نیازهای حقوقی؛

- حصول اطمینان از اینکه اسناد در محیطی امن و مطمئن نگهداری می‌شوند؛

- تعیین و ارزیابی فرصت‌های بهبود کارایی یا کیفیت رویه‌ها؛

- تصمیم‌گیری‌ها و اقداماتی که می‌تواند منجر به داشتن یک سیستم بهتر مدیریت اسناد الکترونیک شود.

اسناد الکترونیک، در ابتدا در دهه ۱۹۶۰ با رایانه‌های بزرگ و دهه ۸۰ رایانه‌های کوچک و شخصی دهه ۹۰ اینترنت و اینترنت و سال ۱۹۹۵ مراکز توزیع اطلاعات و در سال ۱۹۹۹ با دولت الکترونیک مطرح شد. در نتیجه بخش‌های دولتی و خصوصی اصلاحاتی را به منظور فراهم آوردن امکان استفاده از آن به وجود آوردند. استفاده گسترده از رایانه کم‌کم موضوع ایجاد نهادها و سازمان‌های بدون استفاده از کاغذهای اداری و نهایتاً دولت الکترونیک را مطرح کرد. در همان حال حضور و استفاده از اسناد الکترونیک و الکترونیکی شدن بوروکراسی اداری، باعث مطرح شدن چالش‌ها و مشکلات جدیدی شد که می‌توان از جمله به موارد زیر اشاره کرد:

- وجود بازیگران جدید مدیران، مدیریت اطلاعات (IT) و سیاست‌گزاران؛

- وابستگی پیدا کردن به سخت‌افزارها و نرم‌افزارها؛

- جهت پیدا کردن کارها به صورت سیستمی؛

- طرح موضوعات جدید در مدیریت اسناد (همان چرخه سندی کامل)؛

- مراقبت‌ها و ملاحظات ویژه در مورد روش‌های قدیمی و جدید

نرم‌افزاری؛

- ایجاد مخازن اسنادی مجازی همچون «سرورها»؛

- لزوم داشتن مهارت‌های جدید و در نتیجه طرح آموزش‌های ویژه نیروی انسانی.

به این ترتیب سازمان‌ها و نهادها به منظور استفاده هر چه بیشتر از امکانات الکترونیکی، متخصصان بیشتری در حوزه تکنولوژی اطلاعات (IT) به کار گرفته‌اند. در همان حال مطابق با تغییرات جدید، سیستم‌های نگهداری از اسناد و بایگانی را متحول ساخته‌اند. استانداردهای تازه‌ای همچون فرآورده توصیفی به مورد اجرا گذاشته شد و مدیریت‌ها و ملاحظات تازه‌ای در خصوص مواردی از قبیل امضای الکترونیکی، حق مالکیت معنوی و اعتبار و امنیت اسناد در تبادلات الکترونیکی و نیز نحوه نگهداری و انتقال آنها مطرح شد. اسناد الکترونیکی به دلیل ویژگی‌های خاص خود امکان دسترسی بهتری را فراهم می‌کنند. در نگهداری آن‌ها فضای کمتری مورد نیاز است و بهره‌گیری از آن‌ها نیز مؤثرتر است. این اسناد امکان توزیع گسترده به صورت web را دارا هستند و به راحتی کنترل و به‌روز می‌شوند. در عین حال نمی‌توان نادیده گرفت که علی‌رغم این امکانات گسترده، خطرات خاص و مشخصی نیز مطرح شده و به‌روز می‌شوند.

بخش عمده این مشکلات را می‌توان وابستگی شدید به فناوری دانست. امروزه گاه، بدون وجود رایانه نه امکان ارائه مطالب وجود دارد و نه استفاده و به‌کارگیری از آنها. مسأله از رده خارج شدن رایانه‌ها و برنامه‌ها مشکلات زیادی را پیش روی قرار می‌دهد. همانند اینکه تمامی اطلاعات ذخیره شده، در یک وسیله واسطه با عرضه یک تکنولوژی جدیدتر همچون لوح فشرده نوری بایستی به واسطه جدید منتقل شود. در موضوع اسناد الکترونیک خطر گم شدن یا پاک شدن اطلاعات وجود دارد و خطر حملات و پروسی نیز یکی از مشکلات جدی است. در حال حاضر اسناد الکترونیک در سه بخش قابل دسترسی هستند:

۱- محیط غیرساختاری: پاورپوینت - وورد - صفحه گسترده و غیره

۲- محیط ساختاری ۳- محیط درگاه (وب): - اسناد مرکب - صفحات کامپیوتری فعال - سیستم‌های چندمنظوره پست الکترونیک

در زمینه مدیریت اسناد الکترونیک روش‌ها و نمونه‌های متعدد و نیز چالش‌ها و مشکلات فراوانی وجود دارد. از جمله مشکلات مدیریت اسناد الکترونیک یکی استفاده از طراحی یک سیستم با یک روش خاص است که باید در سیستم کلی مدیریت همین یک روش اجرا شود. از دیگر مشکلات می‌توان به درهم‌بودن واژه‌ها و ترمینولوژی مربوطه، شناخت کمتر نسبت به آرشو این اسناد، نادیده گرفتن حفظ و نگهداری، ارجحیت کمتر به موضوع بایگانی اسناد اشاره کرد. طبعاً لازم است مهارت‌های جدیدی فرا گرفته شود و ضرورت‌های جدید آموزشی به وجود آمد، و فاصله موجود میان تکنولوژی اطلاعات و مدیریت اسناد الکترونیک کمتر شود.

باید مسئولیت‌ها و نقش‌های جدید افراد و بخش‌ها را تعیین کرد

و سطح آگاهی عمومی را نسبت به آن افزایش داد که بخشی از آن می‌تواند از طریق برگزاری سمینارهای تخصصی، مطالعات موردی مدیریت اسنادی و آموزش‌های مختلف، برای مدیران اسنادی، برنامه‌های کارگاهی و طراحی برنامه‌های فعالیت و برنامه‌های استراتژیک باشد. طرح‌های بلندمدت مدیریت اسناد الکترونیک بایستی منجر به فعال‌تر شدن هر چه بیشتر متخصصین مربوطه، طراحی پروژه‌های جدید کامپیوتری، داشتن یک برنامه متعادل و متوازن، نظارت بهتر تخصصی و بهره‌برداری از امکانات جدید داخلی و بین‌المللی در این زمینه باشد. به طوری که در نتیجه آن، اسناد کاغذی شدن به اسناد الکترونیک تبدیل شوند و دسترسی به اسناد راحت‌تر و سریع‌تر صورت گیرد.

کتاب ماه: الکترونیکی شدن اسناد، باید به در دسترس قرار گرفتن بیشتر آنها بینجامد و پژوهش‌ها و انتشارات بیشتر در حوزه اسناد انجام گیرد. جناب آقای کوهستانی‌نژاد، روند انتشار مجموعه‌ها و کتاب‌های اسنادی را در سال‌های ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ چگونه ارزیابی می‌کنید؟

کوهستانی‌نژاد: با مروری بر کتاب‌هایی که با عنوان و موضوع سند و اسناد در طی دو سال گذشته، به‌طور مشخصی از اول فروردین ۱۳۸۴ تاکنون، منتشر شده‌اند، (به نقل از فهرست انتشار یافته توسط خانه کتاب) با تعداد نسبتاً قابل قبولی از عناوین کتاب‌ها مواجه خواهیم شد. «مرکز بررسی اسناد تاریخی» پرکارترین ناشر کتاب‌هایی با موضوع «مجموعه اسناد» است. عناوین منتشر شده توسط آن مرکز، معمولاً در مجموعه‌هایی با موضوع واحد قرار می‌گیرند که از جمله می‌توان به: رجال عصر پهلوی به روایت اسناد ساواک (به‌عنوان نمونه: سیدحسین تقی‌زاده، عبدالله ریاضی، مهری علوی مقدم و هوشنگ نهبانندی)، مطبوعات عصر پهلوی به روایت اسناد ساواک و بالاخره چپ در ایران (از جمله: پرویز نیکخواه و سران کنفدراسیون) اشاره کرد.

در مرتبه دوم، مرکز اسناد انقلاب اسلامی قرار دارد. در این مرکز هم معمولاً عناوین کتاب‌ها در ذیل یک موضوع مشخص مانند احزاب قرار می‌گیرند. در این موضوع، طی سال‌های ۱۳۸۴ تاکنون، عناوینی همچون: حزب سوسیالیست ملی کارگران ایران (سومکا) و حزب رستاخیز ملت ایران به روایت اسناد چاپ شده‌اند. از جمله انتشارات دیگر مرکز اسناد انقلاب اسلامی کتاب‌های: «دو نامه مهندس کاظم حسینی به آیت‌الله کاشانی و پاسخ آن» و «حجت‌السلام جعفری همدانی» هستند.

وزارت امور خارجه و مرکز چاپ و انتشارات وابسته به آن وزارتخانه، با انتشار ۱۲ مجلد از فهرست اسناد مکمل قاجاریه، نقش متفاوتی از دیگر مراکز اسناد، ایفا کرده است. انتشار این قبیل فهرست‌ها و در دسترس عموم قرار دادن آنها، حداقل این نتیجه را دارد که داشته‌ها و موجودی یک مرکز آرشیوی، آشکار خواهد شد؛ علی‌رغم این که به دلایل مختلف، فعلاً نتوان به آن اسناد به سهولت دسترسی داشت. وزارت امور خارجه، علاوه بر فهرست اسناد، مجموعه اسنادی در مورد روابط خارجی ایران و یا فعالیت‌های خارجی‌ها در ایران، منتشر کرده است. کتاب‌های «تاراج میراث ملی»، «بررسی مناسبات ایران و آمریکا» و «اسنادی از روابط سیاسی ترکیه و عراق»

از جمله عناوینی است که توسط آن وزارتخانه منتشر شده‌اند. علاوه بر کتاب‌های مذکور، وزارت امور خارجه در یک اقدام ابتکاری دیگر، «فهرست اسناد آرشیوهای خارجی درباره تاریخ ایران» را منتشر کرده است. امیدواریم این روال تداوم یابد.

علاوه بر سه مرکز فوق، تعداد دیگری از مراکز هم وجود دارند که با انتشار چند عنوان کتاب مجموعه اسناد، کمک مناسبی را به ارتقاء کیفی و کمی اطلاعات تاریخی نموده‌اند. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان چاپ و انتشارات این وزارتخانه (از جمله: اسناد و مکاتبات تیمور تاش مؤسسه تحقیقات علوم انسانی (کتاب اسناد و مکاتبات آیت‌الله حاج سیدعبدالحسین لاری)، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر (کتاب اسناد کارگزاران بوشهر)، مؤسسه اطلاعات (اسناد دخالت مستقیم آمریکا به نفع صدام حسین در جنگ عراق با ایران) و مجمع ذخایر اسلامی (مجموعه اسناد آشتیان) دیگر مراکز تحقیقاتی در زمینه انتشار اسناد هستند.

علاوه بر مؤسسات فوق، مراکز نشر خصوصی نیز در طی دو سال گذشته، در این زمینه فعالیت‌هایی داشته‌اند. همانند سال‌های قبل، «نشر تاریخ ایران» فعالیت بیشتری داشت. کتاب‌های «مراسلات تهران»، «نامه‌های امیرکبیر»، «در محضر شیخ فضل‌الله نوری» از جمله تازه‌های این انتشارات هستند. نشر آبی با کتاب «خاطرات و سفرنامه ظهیرالدوله»، بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار با کتاب «اسناد تاریخی خاندان غفاری» از جمله مراکز نشر خصوصی در عرصه انتشار مجموعه اسناد تاریخی هستند.

در مجموع طی مدت مورد بررسی، حدود یک صد جلد کتاب، پیرامون اسناد تاریخی در ایران منتشر شد که این تعداد نقطه امیدواری در گستره هرچه بیشتر اطلاعات تاریخی جامعه و نیز تعمیق تحلیل‌ها و نظرات ارائه شده در عرصه مطالعات تاریخی است.

کتاب ماه: سرکار خانم دکتر اتحادیه در مورد چاپ و سازماندهی اسناد مربوط به ایران، که در خارج از کشور نگهداری می‌شوند، چه اقداماتی می‌توان انجام داد و این اسناد در چه وضعیتی هستند؟

دکتر اتحادیه: یکی از مشکلاتی که در مورد اسناد داخل کشور وجود دارد و در خارج از کشور نیست، این است که ارائه اسناد در خارج از کشور بسیار راحت و در دسترس عموم پژوهشگران است. البته اسنادی که مثلاً در مرکز اسناد کتابخانه‌های انگلستان است، همه خواننده شده‌اند، ولی به هر حال در دسترس همه قرار دارد. البته در انگلستان هم برخی مسائل که به سیاست این کشور مربوط می‌شود در اختیار عموم قرار نمی‌گیرد، چون از نظر دولتی محرمانه است. ولی آنچه قابل دسترسی است برای همه است و نه با سفارش و نامه و این مسائل. در حالی که در ایران مشکلاتی هست از قبیل این که بیشتر از دو سند کپی نمی‌شود یا بیشتر از دو هفته پژوهشگر نمی‌تواند از مرکز اسناد استفاده کند و مسائلی از این دست.

بسیاری از اسناد و نامه‌های قدیمی ما از ایران خریداری شده و در موزه‌ها و مراکز اسنادی کشورهای دیگر نگهداری می‌شود. از جمله کتاب‌ها و نسخ خطی و فرمان‌های خوشنویسی و تذهیب شده. اسناد موجود در کشورهای دیگر معمولاً شامل نامه‌های کنسول به سفیر، یا رجال ایرانی با سفیر یا نماینده آن کشور، یا دستورات

دکتر اتحادیه: سند می‌تواند همه چیز باشد. سند می‌تواند یک قباله ازدواج، یک لیست خرید، یک عکس، یک رساله و یا هر چیز به جامانده دیگر باشد. ولی این مورخ است که سند را تبدیل به سند می‌کند

شده‌اند. بسیاری دیگر که در معرض فرسودگی، فراموشی، بی‌توجهی و قدمت طبیعی قرار دارند و در چنان شرایط ناگواری هستند که هر آن، ممکن است نابود شوند. بخش مهمی از میراث مستند، بر اثر عوامل طبیعی در حال نابودی است که آرشیوها و کتابخانه‌ها، علاوه بر آن باید با حوادث نیز مقابله کنند. حوادثی مانند سیل، آتش‌سوزی، گردباد، توفان، زمین‌لرزه، جنگ و نظایر آن که مقابله با آن‌ها، مگر با اقدامات پیشگیرانه بسیار دشوار است. گستردگی تلاش لازم برای حفظ آنچه که بخشی از «حافظه جهانی» غیرقابل جایگزین محسوب می‌شود، نیازمند طراحی یک برنامه محافظت منسجم بود که تلاش‌ها را هماهنگ سازد و از پیشرفته‌ترین فنون بهره‌گیرد.

«یونسکو» بنابر مسئولیتش در امر توسعه فرهنگ و حفاظت از میراث مستند جهانی، ضرورت اقدام فوری برای جلوگیری از تخریب بیشتر حافظه جهانی را تشخیص داد و در سال ۱۹۹۲ م. برنامه «حافظه جهانی» را به منظور حفظ و ترویج میراث مستند جهانی آغاز کرد. برنامه «حافظه جهانی» به عنوان رویکرد جدیدی برای تسهیل حفظ و نگهداری میراث مستند جهانی از طریق مناسب‌ترین فنون با ایجاد امکان دسترسی استفاده‌کنندگان بدون هرگونه تبعیض، ارتقاء آگاهی گسترده جهانی به وجود و اهمیت این میراث به لزوم حفظ آن و ضرورت ترویج برنامه و فرآورده‌های آن در گسترده‌ترین

آن دولت به نمایندگی‌اش. می‌شود. من با این دسته از اسناد سروکار داشتم. و نیز با مکاتبات مأموران ایرانی که برای سفرای دول دیگر اطلاعات جمع‌آوری می‌کرده‌اند. و البته حالت جاسوسی هم ندارد، بیشتر جمع‌آوری اطلاعات از اوضاع اجتماعی و روابط اشخاص است. دو نمونه از این اطلاعات نیز در ایران چاپ شده است: یکی مخابرات استرآباد که نشر تاریخ چاپ کرده است و دیگری وقایع اتفاقیه در روزگار که مربوط به فارس است. اینها اطلاعاتی است که خفیه‌نویسان ایرانی برای کنسول جمع‌آوری می‌کرده‌اند. کنسول مهم این اخبار را برای سفیر ارسال می‌کرد و سفیر نیز گزارش سالانه یا شش‌ماهه همه ایالات را به دولت متبوع خود می‌داد. این وقایع بانک اطلاعاتی آنان از جامعه ایرانی بوده است علاوه بر بانک اطلاعاتی که در مورد رجال داشته‌اند. فرانسه و روسیه نیز برای خود چنین آرشیوی داشته‌اند. متأسفانه از روسیه بسیار کم اطلاعات داریم. شاید اخیراً کسی کار بر روی آرشیو روس‌ها را شروع کرده باشد. یکی از افرادی که بر روی اسناد روسی کار ارزشمندی انجام داده است، **سیروس کاظم‌زاده** است که کتاب مهمی به نام روابط روس و انگلیس در ایران را دارد.

کتاب ماه: جناب آقای دکتر کیانی، حافظه جهانی چیست؟ تاریخچه آن کدام است و نحوه تعامل کشور ما با این نهاد بین‌المللی چگونه است؟

دکتر کیانی: حافظه جمعی ملت‌ها، در حفظ هویت‌های فرهنگی، برقراری ارتباط میان گذشته و حال، و ترسیم آینده از اهمیت بسیاری برخوردار است. میراث مستند، بخش مهمی از این حافظه را تشکیل می‌دهد و بازتاب تنوع ملل، زبان و فرهنگ آنان است. اما، حافظه مذکور، حساس و شکننده است. اسناد ارزشمندی، مدارک منحصر به فرد و گاهی حتی تمام مجموعه‌های آرشیوی یا کتابخانه‌ای بر اثر اتفاقات طبیعی و یا توسط حوادثی که بشر پیش می‌آورد، برای همیشه نابود

سطح عمومی ممکن طراحی شود. بلافاصله پس از آغاز برنامه حافظه جهانی، توجه زیادی بدان معطوف شد. بر این اساس یک هرم جهانی برای نجات، تکثیر و توزیع گنجینه‌های مستند در معرض خطر یا فراموش شده به وجود آمد.

اما در خصوص تعامل ما نیز باید گفت که به همت کمیسیون ملی یونسکو در ایران، تلاش‌هایی آغاز شد و کمیته ملی شکل گرفت ولی پس از مدتی دچار وقفه شد. تا این که سازمان میراث فرهنگی در سال ۱۳۸۴ مجدداً این موضوع را پیگیری کرد. جلساتی تشکیل شد و سرانجام با تلاش‌های اینجانب، دبیرخانه کمیته ملی به سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران منتقل شد.

با تلاش نهادهای مختلف فرهنگی، آثاری به دبیرخانه کمیته ملی رسید که توسط شخصیت‌های برجسته فرهنگی کشور ارزیابی شدند و در نهایت دو اثر گران قدر «شاهنامه بایسنقری» از سازمان میراث فرهنگی کشور و «وقف‌نامه ربع رشیدی» از کتابخانه ملی تبریز به سازمان علمی، فرهنگی یونسکو ارسال شد و طی رایزنی‌های و مکاتبات متعدد با مسئولان ذی‌ربط، اهمیت این آثار تشریح و تبیین شد. من نیز در سومین کارگاه آموزشی حافظه جهانی، اهمیت این آثار را به یونسکو گوشزد کردم. خوشبختانه امروزه این دو اثر در فهرست حافظه جهانی به ثبت رسیده‌اند. البته این آغاز راه است. با توجه به

دکتر کیانی: اسناد الکترونیکی به دلیل ویژگی‌های خاص خود امکان دسترسی بهتری را فراهم می‌کنند. در نگهداری آن‌ها فضای کمتری مورد نیاز است و بهره‌گیری از آن‌ها نیز مؤثرتر است

ظرفیت میراث مستند کشور، امیدواریم باز هم شاهد قرار گرفتن آثار دیگری از کشورمان در فهرست حافظه جهانی باشیم.

کتاب ماه: آقای دکتر کیانی، امحای اسناد در ادارات دولتی در ایران چگونه است؟

دکتر کیانی: یکی از مهم‌ترین و شاید اولین وظیفه آرشیویست‌ها، تشخیص اسناد آرشیویستی از اوراق زائد است. مانند کاری که معدن‌کاوان انجام می‌دهند و از دل هزاران تن زغال‌سنگ، موفق به یافتن قطعات الماسی می‌شوند. آرشیویست‌ها و ارزشیابانی هم از دل خروارها کاغذ که ممکن است درصد قابل توجهی از آنها هم «ورق زائد» باشد و نگهداری آنها جز صرف وقت و هزینه و اشغال فضا نتیجه‌ای در بر نداشته باشد، موفق به جداسازی اسناد آرشیویبی می‌شوند که براساس آن می‌توان هویت دست‌ها را پاس داشت و از حقوق مردم دفاع کرد و حظه جمعی را نگهداری کرد. این کار، کار مهم و دقیقی است که هر بی‌توجهی و یا اشتباهی می‌تواند منجر به مرگ یک حقیقت تاریخی شود. به دلیل همین اهمیت است که در قانون سازمان اسناد ملی ایران پیش‌بینی شده است که در ترکیب شورای اسناد از هر سه قوه، حضور داشته باشند؛ این شورا، پس از طی مراحل قانونی، می‌تواند دستور امحاء اوراق زائد را صادر نماید و بدون اخذ مجوز از این شورا هیچ دستگاهی حق امحاء ندارد. البته شکافتن

این موضوع را به فرصت دیگری وام می‌گذارم.

کتاب ماه: سرکار خانم دکتر اتحادیه، به عنوان سخن پایانی، بفرمایید چرا رشته تخصصی اسناد در دانشگاه‌ها راه‌اندازی نشده است؟ همانطور که می‌دانیم فقط در دوره کارشناسی ارشد و دکتری هر کدام دو واحد آشنایی با اسناد دارند که آن هم فقط خط و آشنایی با سیاق است. و چرا کتاب‌هایی در مورد استفاده از اسناد تألیف نمی‌شود؟

دکتر اتحادیه: گرچه من الان چندین سال است که بازنشسته شده‌ام، ولی زمانی هم که در دانشگاه تدریس می‌کردم با شیوه تدریس تاریخ در دانشگاه‌ها چندین موافق نبودم. به دانشجویان باید تحقیق و روش تحقیق آموخت. نه حفظ چند جزوه و کتاب و آموختن وقایع و امتحان دادن. تاریخ را تا ننویسید نمی‌آموزید. تا قلم روی کاغذ نگذارید یاد نمی‌گیرید و این فقط تجربه است. با تئوری و خواندن دو کتاب روش تحقیق نمی‌توان محقق شد. در یک ترم باید چند **paper** نوشته شود؛ نه نوشته‌ای که استاد کنار بگذارد و نبیند، بلکه نوشته‌هایی که دانشجو و استاد در مورد آن با هم بحث کنند و دانشجو یاد بگیرد. در مورد سند هم همین طور است. هر سند یک موضوع خاص دارد و هر خط با خط دیگر تفاوت دارد. این که دانشجو شش سند بخواند فایده‌ای ندارد. در دانشگاه باید روش آموخت. و روش را نیز فقط باید با تجربه و نوشتن یاد گرفت.

کتاب ماه: به نظر شما همین چند واحد در رشته تاریخ برای اسناد کافی است یا می‌توان شاخه اسناد هم در تاریخ طراحی کرد؟

دکتر اتحادیه: در هر رشته از تاریخ باید دانشجو موظف باشد چند تحقیق با اسناد و مدارک ارائه کند. یعنی نه این که یک واحد جدا باشد، همه شاخه‌های تاریخ ملزم باشند با استفاده از منابع و اسناد موجود، تحقیق کنند.

کتاب ماه: جناب آقای دکتر کیانی، جایگاه آرشیو در ایران چیست و چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با آرشیوهای معتبر و برتر نظیر آرشیو انگلیس، کانادا، استرالیا و ... دارد؟

دکتر کیانی: قبل از پاسخ به این سؤال مهم لازم است که مروری هر چند کوتاه، بر تاریخچه آرشیو ملی در ایران داشته باشیم. آنچه از منابع موجود برمی‌آید، بیانگر آن است که امر ایجاد سند و به تبع آن نگهداری و محافظت از اسناد و مدارک دولتی در ایران از زمان‌های بسیار کهن مطرح بوده است. از اقوامی که پیش از ورود مادها به فلات ایران در این سرزمین تشکیل دولت داده‌اند نظیر: سومریان، اکدی‌ها، بابلیان، آشوریان، عیلامیان و کلدانیان نیز جسته و گریخته اسناد و مدارکی به دست آمده است.

درباره شکست دادن عیلامیان توسط سومریان و قرار گرفتن شهر معروف اوما جزو مستعمرات سومر، نام‌های به دست آمده است که به هزار سال پیش از میلاد مربوط می‌شود و به وسیله کاهن الهه نین مار به یکی از دوستانش نوشته شده است؛ به این اعتبار در شمار اسناد بسیار جالب قرار دارد.

پس از سقوط سومریان، سارگن بانی دولت اکد شد. از کارهای پر ارج او گردآوری اسناد و مدارک مذهبی بود که به زبان اکدی، که زبانی سامی بود، نوشته شده بودند و وی آن‌ها را در معبد ارخ ضبط کرد. بعدها، آشور بانی پال این نوشته‌ها را استنساخ کرد و مورد استفاده

**دکتر کیانی: در زمینه مدیریت اسناد الکترونیک
روش‌ها و نمونه‌های متعدد و نیز چالش‌ها و
مشکلات فراوانی وجود دارد. از جمله مشکلات
مدیریت اسناد الکترونیک یکی استفاده از
طراحی یک سیستم با یک روش خاص است
که باید در سیستم کلی مدیریت همین یک
روش اجرا شود**

اسکندر با بهره‌گیری از شیوه‌ها و بنیادهای آرشیوی ایرانیان، سازمان آرشیوی سلطنتی ایران را توسعه داد و حتی هنگامی که نسخه‌های اصلی اسنادش در یک آتش‌سوزی از بین رفت، بی‌درنگ دستور داد با استفاده از رونوشت اسنادی که در اختیار فرماندهان نظامی بود، اسناد از بین رفته را بازنویسی کنند.

در دوره ساسانیان نیز سنت گردآوری اسناد و کتاب‌نویسی رایج بوده است. هانری ماسه در کتاب فردوسی و حماسه ملی آورده است: آن‌گاه که دوران سلسله ساسانیان نزدیک پایان بود، یزدگرد آخرین پادشاه سلسله، دهقان دانشور را فرمان داد که اسناد مربوط به شاهان باستان را گردآوری و نواقص را مرتفع سازد... دانشور (یکی از دانشمندی که در دربار تیسفون می‌زیست) تاریخ شاهان ایرانی را از آغاز تا زمان خسرو پرویز به زمان پهلوی به رشته تحریر کشید و کتاب خود را «خواتای نامک = خدای نامه نامید» این کتاب اساس و پایه یک عده آثار بعدی گردید که به همین عنوان نامیده شد. ابن مقفع دانشمند ایرانی این کتاب را از پهلوی به عربی ترجمه و آن را «سیرالملوک نامید. این کتاب و ترجمه عربی آن در قرن‌های نخستین اسلامی موجود بوده و بعدها از بین رفته است.

در دوره اسلامی با توجه به اعتقادات مذهبی مسلمانان، کتاب از ارج و منزلتی والا برخوردار گردید. شیوه ایرانیان در نگهداری اسناد دیوانی بعدها چنان گسترش یافت که دیگر اقوام و ملل نیز همین شیوه را در سرزمین‌های خویش به کار بردند.

بعد از ساسانیان نگهداری سلطانیات و دیوانیات به راهنمایی وزرا و دبیران ایرانی مرسوم گردید و در این دوره اسناد و مدارک را در جایی به نام «خزان» نگهداری می‌کردند و خزان اسناد جزو «دیوان رسایل» بود. این رسم در دوره غزنویان نیز معمول بود ولی در این دوره به خزان اسناد «خزان حجت» می‌گفتند و رئیس آن را «دیوان‌بان» می‌نامیدند. از دوره غزنویان تا صفویه نیز آرشیو یا تشکیلات دیوانی کم و بیش وجود داشته است.

در دوره صفویه، رونوشت اسناد مربوط به امور مالی و احکام و نشان‌ها و نامه‌ها و دیگر اسناد، در دفاتر مخصوصی ثبت می‌شد. محل نگهداری این دفاتر که انبار دفترخانه دیوان اعلا نام داشت ظاهراً عمارت چهلستون بود.

در دوره قاجار، در زمان حکومت فتحعلی شاه، اسناد و مکاتبات و سواد فرمان‌ها در دربار نگهداری می‌شد و آرشیو جزو اداره بیوتات

قرار داد. پس از اکدیان، دولت بابل تأسیس شد. شمار پادشاهان این سلسله پانزده و بزرگ‌ترین آنان حمورابی یعنی ششمین فرد خاندان مزبور بود. حمورابی دارای قوانینی است که به نام وی مشهور است. این قوانین از حفريات شوش به دست آمده و اکنون در موزه لوور پاریس نگهداری می‌شود. قوانین مزبور بر روی سنگی به درازی ۳/۲۵ متر حک شده و مشتمل بر ۳۶۰۰ سطر و ۲۸۲ ماده است که درباره زراعت، آبیاری، ازدواج، میراث، مجازات‌ها، دروغ، بی‌عدالتی قضاوت، رشوه‌دادن به قاضی و حقوق خانواده و ... بحث می‌کند. پس از سقوط دولت بابل، آشوریان به حکومت رسیدند. از آن روزگار نامه‌های گلینی به دست آمده است که آن‌ها را از شهری به شهر دیگر می‌فرستاده‌اند. از جمله نامه‌هایی که سناخرب به پدر خود سارگن نوشته است. بیست و نه هزار لوح از الواح کتابخانه آشور بنی پال کشف شده است که اکنون شمار زیادی از آنها در موزه لندن نگهداری می‌شود.

در تورات (کتاب استر) آمده است که در عهد پادشاهان ماد و هخامنشی نوشتن تاریخ و ثبت و ضبط وقایع ایام پادشاهان، (شاهنامه) معمول و متداول بوده است. در فهرست (ابن‌ندیم) نیز آمده است که نوشتن علوم در روزگار پیشین بر روی پوست درخت خدنگ و پوست حیوانات در ایران رایج بوده است. در آن زمان جنس کتاب‌های کتابخانه‌ای از سخت‌ترین و محکم‌ترین مواد (پوست درخت خدنگ) بافته می‌شد و مخزن کتاب‌ها برای سالم ماندن در مناسب‌ترین جاها از لحاظ «اعتدال آب و هوا» و «بی‌عفتنی» و «مصون بودن از زلزله» قرار داشت.

با تکیه بر قول ابن‌ندیم، می‌توان دریافت که در ایران باستان نوشتن مطالب روزمره و کتب بر پوست حیوان یا پوست سخت درختان یا چیزهای دیگر و پنهان کردن آن‌ها در نهانخانه‌ها، که گویا گنج نبشت یا دژ نبشت نام داشته‌اند، متداول بوده است. در زمان هخامنشیان هسته مرکزی و زیربنای تشکیلات اداری امپراطوری را بایگانی سلطنتی تشکیل می‌داد. در این بایگانی مکاتبات حکومتی و وقایع مهم ثبت و ضبط می‌شد و فرمان‌ها و دستورهای شاه به زیردستان ابلاغ می‌گردید.

پس از فتح ایلام، ایرانیان با لوحه‌های گلی آشنا شدند و از کاربرد آن در امور تجاری و اداری اطلاع پیدا کردند. در اواسط قرن پنجم پیش از میلاد، از موادی مانند: چرم و پایپروس برای نوشتن استفاده می‌شد. شاید به دلیل آسیب‌پذیری این مواد، اسناد و مدارک دوره هخامنشی دوام زیادی نداشته و بیشتر آن‌ها از بین رفته است.

اسناد باقی مانده از دوران هخامنشی بسیار اندک است و صرفاً معدودی از آن‌ها که از جنس چرم و پایپروس بوده، در شنزارهای مصر پیدا شده است. یکی از این گنجینه‌های پر ارزش یک کیسه پستی حاوی چندین نامه است که این نامه‌ها به دلایل نامعلومی به مقصد نرسیده و حاوی دستورهایی به افراد مختلف بوده و در سال‌های ۴۱۰ تا ۴۱۱ پیش از میلاد نوشته شده است.

بی‌تردید سازمان‌های آرشیو سلطنتی ایران در بال، اکباتان، شوش، هگمتانه، پرسپولیس و دیگر شهرهایی که محل زندگی شاهان ایرانی بوده، وجود داشته است. پس از سلطه یونانیان بر ایران،

کوهستانی نژاد: در مجموع طی مدت سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶، حدود یک صد جلد کتاب، پیرامون اسناد تاریخی در ایران منتشر شد که این تعداد نقطه امیدواری در گسترش هرچه بیشتر اطلاعات تاریخی جامعه و نیز تعمیق تحلیل‌ها و نظرات ارائه شده در عرصه مطالعات تاریخی است

به شمار می‌رفت.

از زمان ناصرالدین شاه (سال ۱۲۸۳ ق.) که وزارت‌خانه‌هایی شامل: وزارت جنگ، وزارت مالیه، وزارت خارجه، وزارت علوم، وزارت دربار و ایشیک آقاسی باشیگری، وزارت عدلیه، وزارت وظایف، وزارت حضور همایون، وزارت دارالخلافه، وزارت خزانه عامریه و غیره تشکیل شد، حجم اسناد تولید شده رو به فزونی نهاد. از این زمان، علاوه بر بخش نگهداری اسناد دربار، اسناد سیاسی در وزارت امور خارجه و اسناد مالی در دستگاه میرزا یوسف‌خان مستوفی الممالک گردآوری می‌شد. اما همچنان روش صحیحی برای نگهداری اسناد و نوشته‌ها وجود نداشت.

سرانجام در سال ۱۲۷۸ ش. وزارت خارجه به پیروی از روش بایگانی کشورهای اروپایی، بایگانی خود را مرتب کرد.

پس از انقلاب مشروطه و طی سال‌های ۱۲۸۵ تا ۱۳۰۹ ش. نیز اقداماتی برای به کار بردن روش‌های نوین بایگانی، استفاده از دانش و تجارب هیأت‌های فرانسوی و بلژیکی انجام گرفت و در اردیبهشت سال ۱۳۰۹ تأسیس مرکزی برای «حفظ اسناد ملی» در جلسه هیأت وزیران وقت به تصویب رسید.

در سال ۱۳۳۴ برای نخستین بار، تلاش‌هایی برای تنظیم و تنسيق بایگانی‌های کل کشور انجام گرفت و در سال ۱۳۳۸ لایحه تشکیل «بایگانی کل کشور» به تصویب شورای معاونین وزارت‌خانه‌ها رسید. هدف از تشکیل بایگانی کل کشور، کاستن از تشریفات کاغذبازی و تمرکز دادن به کلیه اسناد و مدارک تاریخی و سوابق طرح‌ها و پروژه‌ها در یک سازمان مرکزی بود.

در سال ۱۳۴۲ هیأت شورای عالی اداری، اساسنامه هیأت مدیره و هیأت رئیسه انجمن «بایگانی قسم خورده ایران» را که به منظور استفاده از روش‌های جدید بایگانی و تهیه مقدمات تأسیس «آرشیو ملی» و امحای اوراق زائد تشکیل گردید، تصویب کرد.

در سال ۱۳۴۵ لایحه تأسیس «سازمان اسناد ملی ایران» به هیأت دولت ارائه شد، پس از طرح لایحه مزبور و طی مراحل مختلف رد و قبول، سرانجام در جلسه هفدهم اردیبهشت ماه ۱۳۴۹ در مجلس شورای ملی سابق، قانون تأسیس سازمان اسناد ملی ایران به تصویب رسید و برای اجرا به دولت ابلاغ شد. و سرانجام در سال ۱۳۸۱ با مصوبه شورای عالی اداری با کتابخانه ملی ایران ادغام و سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به وجود آمد. سازمان جدید دارای دو

معاونت «اسناد ملی» و «کتابخانه ملی» است که سازمان اسناد ملی ایران، هم اینک تحت نام معاونت اسناد ملی به وظایف قانونی خود می‌پردازد. بدین ترتیب مقدمات تشکیل سازمان اسناد ملی ایران یا «آرشیو ملی» به وجود آمد. این در حالی بود که آرشیو دانمارک‌ها بیش از ۴۰۰ سال قدمت داشت.

متأسفانه علی‌رغم سابقه دیرینه آرشیو در کشورمان، آرشیو ملی به شیوه امروزی با تأخیر چند صد ساله در ایران بوجود آمد و غفلت و تأخیر در تأسیس آرشیو ملی، موجب از بین رفتن و یا تاراج بسیاری از اسناد ارزشمند تاریخی به خارج از کشور شد.

حال با این مقدمه می‌توان گفت: در حال حاضر دو ساختمان فاخر کتابخانه ملی و اسناد ملی و نیز محتوای ارزشمند و نفیس اسناد موجود در آرشیو ملی، ما را علی‌رغم این تأخیر چند صدساله در بین جامعه ملل برجسته کرده است. ولیکن با همه این‌ها استانداردسازی، توجه به مدیریت اسناد الکترونیک، گردآوری گسترده‌تر منابع، سهولت در دسترسی به اطلاعات، مجهز شدن به دانش روز، از جمله اقداماتی است که می‌تواند فاصله ما را با کشورهای مطرح باز هم کمتر کند.

کتاب ماه: جناب آقای کوهستانی نژاد، به عنوان محقق برجسته اسناد، مشکلات مراجعین و محققان در دسترسی به اسناد را چه می‌دانید؟

کوهستانی نژاد: از راه‌اندازی نخستین آرشیو ملی در ایران افزون بر سی سال می‌گذرد و در صورتی که مراکز هم‌چون وزارت امور خارجه و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران را نیز مدنظر قرار دهیم، آرشیوهای سندی در ایران از قدمت بسیار زیادی برخوردار خواهند شد. از سوی دیگر، طی دو دهه گذشته، مراکز آرشیوی در کانون توجه قرار داشته‌اند. تعدد مراکز، گسترش فعالیت آنها و به‌طور ویژه سرمایه‌گذاری بسیار زیاد در مورد آرشیو ملی و یا سازمان اسناد ملی ایران که مظهر بارز آن ساختمان جدید سازمان مذکور است.

هزینه‌های انجام شده و امکانات فراهم آمده برای آرشیوهای سندی در طی دو دهه گذشته، بسیار مطلوب و مناسب بوده‌اند. ولی متأسفانه کیفیت ارائه خدمات به مراجع کنندگان به آرشیوهای مزبور، با گسترش فیزیکی و میزان فعالیت‌های دیگر آنها تنها هماهنگ نیست، بلکه در حد مطلوب هم نمی‌باشد. به نظر می‌رسد علت این ناهماهنگی، قبل از هرچیز، به نحوه نگرش مدیران (و به‌ویژه مدیران میانی) آن آرشیوها، در مورد «سند، کاربرد سند، تحقیقات تاریخی و نیز محققین و پژوهشگران آزاد و غیردولتی» ارتباط می‌یابد. اینجانب در گفتگوهایی که با بسیاری از پژوهشگران مذکور داشته‌ام، کراراً از نحوه ارائه خدمات آرشیوی و نیز نحوه برخورد با پژوهشگران از سوی آرشیوهای دولتی، اظهار گلایه‌مندی شده است. مسلماً وجود چنین وضعیتی نمی‌تواند توجیهی داشته باشد. وظیفه یک آرشیو دولتی در اصل کمک به رشد و اعتلاء فرهنگ از طریق ارائه اسناد تاریخی به جامعه است. البته حفظ و نگهداری اسناد و مدارک تاریخی وظیفه‌ای ارزشمند است؛ ولی انجام این وظیفه نباید به بهای لطمه زدن به هدف اصلی که ارتقاء فرهنگ و تمدن کشور است، انجام گیرد. البته خاطرنشان می‌کنم طی چند سال اخیر، در مراکز آرشیوی کشور (به‌طور عموم) حرکت‌های مثبتی در ارائه سرویس‌های مناسب‌تر به مراجع کنندگان انجام شده است.